

Ἡ ψυχολογία καὶ ἡ βιολογία.

Ἄλλ' ἡ ψυχολογία ἐφάνη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀναζητοῦσα τὸν οἰκεῖον λόγον ὑπάρξεως πολὺ μᾶλλον ἐν ταῖς εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς ἀναφερομέναις ἐρεῦναις ἢ ἐπὶ τῶν ὕψηλῶν καὶ γαληνῶν χώρων τοῦ πνεύματος· ἐνόμισεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὅτι εἶδεν ἰσχυρὸν στήριγμα ἐν ταῖς βιολογικαῖς ἐπιστήμασι μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς πνευματικαῖς. Δὲν εἶναι ἄρα γε ἡ ψυχὴ ζωτικὸν φαινόμενον; Καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς δὲν συμπίπτουσι πρὸς τὰς ἀρχὰς ἰδιαιτέρων τινῶν βιολογικῶν ὄρων, ὃ δ' ἐξελιγμὸς αὐτῆς δὲν συμβαδίζει πρὸς τὸν τῶν ὀργανικῶν μορφῶν; Ἐάν δ' ἡ ψυχολογία ἐλπίζῃ ὅτι θὰ εὔρη ποτὲ ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν τῶν ἑαυτῆς γεγονότων, τίς ἄλλη ἐπιστήμη θὰ ἦτο ἰκανὴ νὰ παράσχῃ αὐτῇ τὴν ἀσφαλῆ βάσιν πρὸς τοιαύτην ἀπόδειξιν ἢ ἡ βιολογία;

Ταῦτα εἶναι τὰ ὑπὸ τῶν βιολόγων προφερόμενα ἐπιχειρήματα, ἅτινα ἔσχον μεγάλην ροπὴν εἰς τὴν παιδευσιν καθόλου, ἀναπτυχθέντα δὲ μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῶν ἀκολουθιῶν παρήγαγον οὐκ ὀλίγους εἰς τὴν γνώμην, οὐχὶ πάντοτε ἀναπεπταμένως ἐξενεχθεῖσαν, ὅτι ἡ ψυχολογία οὐ μόνον ἔχει χρεῖαν νὰ διατηρῇ στενὴν συνάφειαν πρὸς τὰς βιολογικὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ μοῖρά τις τῶν ἐπιστημῶν τούτων. Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ εἶναι ἀξία εἰδικῆς ἐξετάσεως ἕνεκα τῆς ἐξαιρέτου σημασίας, ἣν προσέλαβεν ἐν τῇ παιδεύσει καὶ τῷ πολιτισμῷ. Ἡ βιολογικὴ ἐκδοχὴ τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι μόνον, ὡς εὐκόλως δύναται νὰ νομισθῇ, τοῦ ὕλισμοῦ γέννημα καὶ ἀποβλάστημα· πρεσβεύουσιν αὐτὴν καὶ σύγχρονοι ἐπιστήμονες, οἵτινες τὴν φιλοσοφικὴν τοῦ ὕλισμοῦ θεωρίαν εἰλικρινῶς ἀποστέρουσιν. Ἐπειδὴ δ' αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς βιολογικῆς ἀνελίξεως μετεβλήθη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἐν τῇ ἀπόψει ἐκείνῃ δὲν ὑπονοεῖται ἀναγκαίως ἢ προϋπόθεσις, ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶναι ἀπλῶς ἀπότοκα τῶν ζωτικῶν. Εἶδομεν δ' ἤδη τοῦτο ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν περὶ ζωτικῆς δυνάμεως θεωριῶν: δυνατόν νὰ νοῶμεν μορφὴν ὑπάρξεως μεσολαβοῦσαν μεταξὺ τῆς ὀργανικῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς ἢ ἐπάλληλον τούτων ἐπίδρασιν, χωρὶς αἱ διάφοροι αὗται ἀπόψεις νὰ εἶναι ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν ἔννοιαν ψυχολογίας, θεωρουμένης ὡς ἐπιστήμης διαφόρου τῆς βιολογίας.

Εἶδομεν ἀνωτέρω, διαλαμβάνοντες περὶ τῶν σχέσεων σώματος καὶ πνεύματος, ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε εὐχερὲς νὰ χαράξωμεν καθαρὰ διακρίσεως ὅρια μεταξὺ τούτου, ὅπερ ἀναμφιβόλως ἐμφανίζει τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ψυχικοῦ γεγονότος, καὶ τούτου, ὅπερ δύναται καὶ νὰ ἐρμηνεύηται ὡς καθαρῶς μηχανικὴ πρᾶξις. Ἡ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐπὶ τὴν ἑτέραν μορφὴν μετάβασις εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ἐν ἡλικίᾳ ἀτόμου συνεχῆς, πάμπολλα δέ, ὡς εἶδομεν, ψυχικὰ γεγονότα δὲν θὰ ἦτο δυνα-

τὸν οὐδὲ νὰ νοηθῶσιν, ἐὰν ἠθέλομεν νὰ ποιῶμεθα ἀφαίρεσιν τῆς συνεργασίας τῶν κατ' ἀντανάκλασιν πράξεων. Ὅθεν κατὰ τινὰ ἀποψιν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως εἶναι ὄντως φαινόμενα βιοφυχικά. Ἡ δ' ἐπιβεβαίωσις αὕτη εἶναι πάντη ἀνεξάρτητος τῶν τελευταίων ἐξηγήσεων, ἃς ἡ βιολογία ἐπιζητεῖ νὰ πρᾶσχη περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μηχανισμοῦ τῶν ἐγκεφαλικῶν λειτουργιῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὴν ἀναγκασίαν ὑπόθεσιν τῶν ἐν συνειδήτῳ γεγονότων. Ψυχικά τινὰ φαινόμενα εἶναι οὕτως ἐνδομύχως συνδεδεμένα μετὰ τῆς ζωῆς, ὥστε ἡ ἀνεπίκρισις ταύτης δὲν δύναται νὰ ἐξηγητῆ διχῶς τῆς ἀνεπίκρισεως ἐκείνων· τοιοῦτον εἶναι τὸ ὀρμέμφυτον, ὅπερ εἶναι ἀκριβῶς ψυχικὴ μορφή οὕτω βαθέως ἐνεσκιρρωμένη καὶ ἐρριζωμένη ἐν ταῖς ὀργανικαῖς λειτουργίαις, ὥστε νὰ συναποτελῆ μετὰ τούτων ἐν ὅλον. Ἀκριβῶς δὲ τὸ ὀρμέμφυτον παρέχει ἐν τῶν ἰσχυροτάτων ἐπιχειρημάτων εἰς τὴν βιολογικὴν ἐκδοχὴν τῆς ψυχῆς. Εὐθύς δ' ὡς ἡ ψυχολογία ὑπέλαθεν ἀστήρικτον τὴν θεωρίαν, ἣτις τὸ ὀρμέμφυτον ἐποίει ἀνεξήγητόν τι νοητικὸν δῶρον, ἰδιαιτέραν τινὰ ἀντίληψιν ἢ ἐνόησιν τοῦ εἴδους, ὥφειλεν ἀναγκασίως νὰ φέρῃ τοῦτο εἰς σχέσιν πρὸς τὰ βιολογικά γεγονότα καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ σχέσει νὰ αναζητήσῃ τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ. Τοῦτο δ' ἀπέβη ὁ φυσικὸς τόπος συναντήσεως βιολογίας καὶ ψυχολογίας. Ἡ τοῦ ὀρμεμφύτου στενωτάτη συνάφεια πρὸς τὴν κατασκευὴν καὶ τὰς λειτουργίας τῶν ὀργανικῶν ὄντων εἶναι ὄντως καταφανεστάτη· ἐν παντί εἶδει καὶ οἰκογενεῖα ζώων, ἣτις ἀντιδιαστέλλεται δι' εἰδικῶν βιολογικῶν χαρακτήρων, αἰτία προσέτι τῆς ἀντιδιαστολῆς ταύτης εἶναι καὶ τὰ εἰδικὰ ἐκάστης οἰκογενείας ὀρμέμφυτα, στενωῶς συνδεδεμένα πρὸς τὰς μορφὰς τῆς ζωῆς. Ἀλλά, καθ' ὅσον ἀναβαίνομεν εἰς τὰς πρώτας ἐκφάνσεις τοῦ ψυχικοῦ βίου ἐν τῇ εἰδει, ἀναφέρεται τὸ ἐρώτημα, τίνα μὲν ροπὴν ἔσχεν εἰς τὴν γένεσιν αὐτῶν τῶν ὀρμεμφύτων ἢ ὕλική κατασκευή, τίνα δὲ ἡ ψυχικὴ ἀρχή· εἶναι ἀρά γε δυνατόν νὰ πιστωθῆ ἢ παρουσία τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐν τῇ πρωτίστῃ ἐκείνῃ περιόδῳ τοῦ βίου τῶν ζώων; Τοῦτο εἶναι ἐν τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων, περὶ ὃ πάντοτε ἐδιχάζθησαν αἱ γνώμαι καὶ τῶν ψυχολόγων καὶ τῶν φιλοσόφων καὶ ὅπερ ἕνεκα τῶν νέων δεδομένων τῆς βιολογίας ἀνέκυψεν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑπὸ νέας μορφᾶς.

Ἐκ τοῦ ὅτι τὸ γενικὸν φαινόμενον τῆς ζωῆς ἐμφανίζεται ἐν τινι περιόδῳ τῆς ἀνεπίκρισεως καὶ ἐπὶ τισιν ἰδιαιτέροις ὄροις, ὅταν δηλαδὴ εἶναι σαφεῖς οἱ χαρακτήρες τοῦ ζωϊκοῦ βίου, παρακολουθοῦμενοι ὑπὸ τοῦ εἰδικωτέρου γεγονότος τῆς συνειδήσεως, ἐκ τούτου οἱ ἐπιστήμονες ἠδυνήθησαν, εὐλαβοῦμενοι τὴν ἀρχὴν τῆς συνεχείας τῶν φυσικῶν φαινομένων, νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι ἡ συνειδήσις ἀνεφύη ἐξ αὐτῆς τῆς βιολογικῆς ὀργανώσεως. Ἀλλ' εἶδομεν ὅποια μέγιστα προσκόμματα ἐπιπεροσθοῦσιν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς μεταβάσεως ταύτης. Τὰ βιολογικά φαινόμενα, ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν τις θελήσῃ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν,

εἶναι ποσοτικά φαινόμενα, μὴ δυνάμενα νὰ μετατραπῶσιν εἰς καθαρῶς ποιοτικά γεγονότα, οἷα εἶναι τὰ τῆς συνειδήσεως, καὶ ὅταν ταῦτα ἐμφανίζωνται ἐν τῇ ἀπλουστάτῃ μὲρφῃ, ὡς ἐπὶ τῶν ζώων τῶν κατώτατα κειμένων ἐν τῇ ζωολογικῇ κλίμακι. Μόνη δ' ἡ ἐμφάνισις αἰσθήματος ἢ καὶ σκοτεινοῦ ὀργανικοῦ συναισθήματος ἀποδεικνύει ἤδη τὴν παρουσίαν γεγονότος πάντῃ νέου, μὴ δυναμένου νὰ προκύπτῃ ἐκ τῶν προὑπαρχόντων φυσικῶν ὄρων. Πρὸς ἄρσιν τῶν εἰς τὴν μετάβασιν ταύτην προσκομμάτων νεώτεροί τινες βιολόγοι ἐνόμισαν ὅτι δύνανται νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι ἐν τοῖς κατωτέροις ζώοις δὲν ὑπάρχει κυρίως ψυχικὸς βίος, ἢ δ' ἐνέργεια αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐκ καθαρῶς μηχανικῶν ἀντιδράσεων πρὸς τοὺς κατωτέρους ἐριθισμούς, ἐκ «περιτροπῶν», τροπισμῶν, ὡς καλοῦνται δι' ὀνόματος πλασθέντος ὑπὸ τοῦ Loeb, τοῦ ἐπιφανεστάτου ὑπερμάχου τῆς νέας ταύτης μηχανικῆς θεωρίας ¹⁾. Τῶν δὲ βιολόγων τούτων τις (ὁ Uexhüll) ἀποφαινεται διαρρήδην ὅτι ὡς πρὸς τὸν βιολόγον δὲν ὑπάρχει ψυχολογία τῶν ζώων· ἀντικαθιστῶντες δὲ ἀντὶ τῶν συνήθων ψυχολογικῶν ὄρων νέους μηχανικοὺς ὄρους νομίζουσιν οἱ βιολόγοι οὗτοι ὅτι ἔλυσαν τὸ πρόβλημα τῆς συνειδήσεως. Ἀνανεοῦντες διδασκαλίαν, ἣς πλείστοι ἤδη ψυχολόγοι καὶ βιολόγοι ὑπῆρξαν ὀπαδοὶ (πολλάκις δ' ἐμνημονεύσαμεν τοῦ Ribot, Lewes καὶ ἄλλων), πιτεύουσιν ὅτι αἱ ψυχικαὶ καταστάσεις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ «ἐπιφαινόμενα», ἅτινα μὴ δυνάμενα νὰ ἔρχωνται εἰς σχέσιν αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ πρὸς τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἀποκλείονται πάντως ἀπὸ πάσης δυναμένης νὰ ἐξηγηθῇ διαδοχῆς γεγονότων.

Οὕτω «τὸ ψυχικὸν ἐπιφαινόμενον» δὲν εἶναι οὐδὲ τῆς ὕλης προϊόν, διότι κατὰ τὴν γνώμην ταύτην θὰ ὑπῆρχεν αἰτιώδης εἰρμός, οἱ δὲ ὕλισται τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, οἵτινες πρῶτιστα καὶ μάλιστα ἠσπάζοντο τὸ συνεχές τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἐπέμενον σφόδρα εἰς τοῦτο. Τὸ ψυχικὸν «ἐπιφαινόμενον» εἶναι οἷοναί τις σκιά, *quantité négligeable*, παρακολουθοῦσα τὸ ἀληθῶς πραγματικὸν γεγονός, ἦτοι τὸ φυσιολογικόν, ἐνὶ δὲ λόγῳ στοιχεῖον ἐπιπροσθοῦν καὶ ἀνεξήγητον, περὶ οὗ οὐδὲν ἄλλο εἶναι προτιμότερον παρὰ τὸ νὰ παλλαγῶμεν τούτου ἀρνούμενοι εἰς αὐτὸ ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν ὑπαρξίν. Ὅπόσον δ' ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἀντιφάσκει πρὸς τὰς μάλιστα καταδήλους χρείας τῆς ἡμετέρας γνώσεως, ἀπαιτούσης πᾶν ἕκαστον γεγονός νὰ τίθεται εἰς σχέσιν πρὸς ἄλλα γεγονότα καὶ νὰ ἐξηγῆται διὰ τῆς τσιαύτης σχέσεως, εἶναι τόσον φανερόν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη ἄλλων διασαφήσεων. Ἡ τὸ ψυχικὸν φαινόμενον ὑπο-

¹⁾ T. Loeb, *La dynamique des phénomènes de la vie* (γαλλ. μεταφρ. 1908). Ἐτεροι συγγραφεῖς ὑπερμαχοῦντες τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ὁ Uexhüll, ὁ Bethe, ὁ Beer, ὁ Nuel κλπ.

λαμβάνεται απότοκον τῆς ὕλης, καὶ τότε ἔχομεν ὀλοκρατικὴν αἰτιότητα, ἐπαρκοῦσαν εἰς τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς συνεχείας τῶν φαινομένων· ἢ ἀποκλείεται, ὡς ποιοῦσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας μηχανικῆς θεωρίας (οἷόν ὁ Nuel), πᾶσα πρὸς ἄλληλά σχέσις αἰτίας φυσικῶν γεγονότων καὶ φυσικῶν γεγονότων, καὶ τότε ἀνάγκη λογικῶς νᾶνομολογήσωμεν τὴν ἵπαρξιν φυσικῆς αἰτιώδους σειρᾶς, ἐν ἣ νᾶ κατατάσωμεν καὶ ἐξηγήσωμεν τὰ ἐπιμέρους γεγονότα τῆς συνειδήσεως. Ἡ θεωρία τοῦ «ἐπιφαινομένου» ἐμφανίζει ποιάν τινὰ «ὕλιζουσαν ἀγνωσίαν», ἐὰν οἴτω δυνάμεθα νᾶ ὀνομάζωμεν αὐτήν, ἥτις δὲν δύναται νᾶ φανῆ ἐπαρκῆς εἰς τὸν ἀπαιτοῦντα νᾶ εἶναι μάλιστα πάντων σεβασταὶ αἰ πρώται ἀξιώσεις τῆς γνώσεως· εἶναι τις διαλλαγή τῆς ὀλοκρατικῆς διδασκαλίας, εἰς ἣν προσεγγίζει διὰ τοῦ εἰς τὴν φυσικὴν αἰτιότητα μόνον προτινινομένου ἔργου, πρὸς τὴν ὀπεναντίαν διδασκαλίαν, μεθ' ἧς συμφωνεῖ περὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς παραγωγῆς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς ὕλης ¹⁾).

Πρὸς δὲ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι τὰ φυσικὰ γεγονότα τῶν κατωτέρων ζώων περιωρίζονται εἰς ἀπλᾶς περιτροπὰς (tropismi), πλείστοι τῶν σύγχρόνων ψυχολόγων καὶ βιολόγων εἶναι οἱ ἀντιλέγοντες, οἷον ἡ Μαργαρίτα Washburn, ὁ Jennings, ὁ Bohm, ὁ Wassmann, ὁ Claparède, ὁ Thorndike, ὁ Yerkes καὶ ἄλλοι ²⁾. Πολλοῦ δὲ λόγου ἄξια πειράματα τείνουσι νᾶποδείξωσιν ὅτι ἀντιδρῶν τὸ ζῶον πρὸς τὰ ἐξώθεν ἐρεθίσματα ἐπικτᾶται κατὰ μικρὸν μετὰ πολλὰς ἀποπειράς ἕξιν τινὰ ἐν τῇ ἀντιδράσει, ἥτις δύναται νᾶ ἐμφανίξῃ μορφήν ἐτοιμῆς καὶ αὐτομάτου ἀντιδράσεως. Ὑπάρχει ἄρα εὐθὺς ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς ζωῆς ἐπιλογή τις πράξεων, ἣν βιολόγοι τινὲς θέλουσι νᾶ ἐξηγήσωσιν ὡς καθαρῶς φυσιολογικὸν γεγονός· ἀλλ' εἶναι δύσκολον νᾶρνηθῶμεν εἰς τὰς πράξεις ταύτας τὸν ἐνσυνειδήτην χαρακτήρα. Ἔτερα δ' ὀριστικώτερα πειράματα, ὀφειλόμενα ἰδίᾳ εἰς τὸν Ἀμερικανὸν Yerkes, ἀπέδειξαν ἔτι σαφέστερον ὅτι οὐδ' ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων μορφῶν τοῦ βίου τῶν ζώων δυνάμεθα νᾶποκλείσωμεν τὴν συνειδήσιν ³⁾).

Ἄλλὰ τίνες εἶναι οἱ χαρακτῆρες τοῦ φυσικοῦ βίου, δι' ὧν οἷτος διακρίνεται ἀπὸ τῶν μηχανικῶν πράξεων; Ἐκ τῶν τριῶν μορφολογικῶν καὶ τῶν τριῶν λειτουργικῶν χαρακτήρων, τῶν ἀπαριθμομένων ὀφ' ἑνὸς τῶν κρατίστων καλλιεργητῶν τοῦ περιουδάστου τοῦτου κλάδου τῆς ψυχολο-

¹⁾ Περὶ τῶν πρὸς τὴν γένεσιν τῆς συνειδήσεως σχετικῶν τούτων διδασκαλιῶν ὄρα καὶ χάριν τοῦ ἱστορικοῦ μέρους τὸ ἀξιόλογον βιβλίον τοῦ G. Bohm, La naissance de l'intelligence (1909), εἰς τὰ βιβλία I, II, III, V. Ὁ Bohm ἀσπάζεται καθόλου τὰς γνώμας τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας μηχανικῆς θεωρίας.

²⁾ M. Washburn, The animal Mind (1908). Claparède, Les animaux sont-ils conscients? (Revue philosoph. ἔτος 1901).

³⁾ Washburn, κερ. III, σελ. 37.

λογίας, τοῦ Yerkes, οἱ λειτουργικοὶ ἔχουσιν ἀναμφιβόλως πολλῶ μείζονα σημασίαν. Εἶναι δὲ οὗτοι: 1) ἡ γενικὴ μορφή τῆς ἀντιδράσεως· 2) τὸ μετὰβλητὸν τῆς ἀντιδράσεως· 3) τὸ παραλλάσσον τῆς ἀντιδράσεως. Κατὰ τὴν ὁρολογίαν τοῦ Royce ὁ πρῶτος τῶν χαρακτηρῶν τούτων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν διάκρισιν (discrimination), ὁ δεῦτερος πρὸς τὴν εὐαγωγίαν (docility) καὶ ὁ τρίτος πρὸς τὴν ἀρχεβουλίαν (initiative). Ἄλλως δὲ καὶ ἕτεροι ψυχολόγοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Wundt, εἶχον ἀπὸ τινος χρόνου καταστήσει φανερὰ τὰ εἰδικὰ ταῦτα γνωρίσματα τοῦ ψυχικοῦ βίου· προσλαμβάνουσι δ' ὅμως ταῦτα εἰδικὴν ἀξίαν διὰ τὸ ὅτι ἐγένοντο ἀποδεκτὰ καὶ ἀπεσαφήθησαν ὑπὸ βιολόγων, οἵτινες ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπῆρξαν ἀντίπαλοι πάσης ψυχικῆς ἐρμηνείας τῶν πράξεων τῶν ζώων¹⁾. Ἄλλος δὲ συγγραφεὺς (ὁ Bohn) νομίζει λυσιτελέστερον νὰ ἀναγάγῃ καὶ τοὺς τρεῖς χαρακτηρῶν εἰς μόνον τὸ παραλλάσσον τῆς ἀντιδράσεως, ὅστις χαρακτηρὸς δύναται νὰ ἐξηγήτῃ τὸ σύνολον τοῦ συνειρμοῦ τῶν αἰσθημάτων, τ. ἔ. τὸ ψυχικὸν σύνολον. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς αὐθορμήτου παραλλαγῆς ἐγκλείεται πᾶν ὅ,τι συνοψίζει τὸν θεμελιώδη χαρακτηρῶν τοῦ ψυχικοῦ βίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μηχανικὴν κατασκευὴν, ἥτοι τὸ ἰδιότυπον καὶ ἀπρόοπτον. Τοῦτον δὲ τὸν χαρακτηρῶν πολλοὶ παρατηρηταὶ ἀνευρίσκουσι καὶ ἐπὶ τῶν κατωτάτων ζώων. Πολυλοῦ λόγου ἀξίαι ἐν τούτῳ εἶναι αἱ μελέται περὶ τῶν κινήσεων τῆς ἀμοίβης, ἧτις οὐδὲν ἐμφανίζει ἔχνος ἀρχῆς οὕτως εἰδικῆς διακρίσεως, ὥστε νὰ ἀναγκάζῃ ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει μέρος τι τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς σκοπὸν ἔχον νὰ δέχεται τοὺς ἐρεθισμοὺς²⁾. Αἱ ἀκριβεῖς λοιπὸν παρατηρήσεις τινῶν βιολόγων (ὡς τοῦ Jennings) ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐν τῷ ἀπλουστάτῳ τούτῳ ὀργανισμῷ ὑπάρχουσιν ἀνανάπτυκτοι ἔτι αἱ πρῶται ἐκεῖναι ἰδιότητες τῆς αἰσθητικῆς καὶ παθηματικῆς συνειδήσεως, αἵτινες ἐμφανίζονται θεμελιωδῶς αἱ αὐταὶ ἐπὶ πάντων τῶν ζώικων ὄντων. Τὰ αὐτὰ πορίσματα προέκυψαν ἐκ τῶν παρατηρήσεων ὄντων ἔτι ἀπλουστερῶν, οἷον τῶν βλεφαριδωτῶν. Ἐκ πασῶν τούτων τῶν παρατηρήσεων, αἵτινες εἶναι ἤδη πολυαριθμόταται, γίνεται κατάδηλον ὅτι οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας μηχανικῆς θεωρίας οὐδόλως ἀποδεικνύονται. Ἡ δὲ γνώμη, ἡ κάλλιον συνάδουσα πρὸς τὴν πραγματικότητα, φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ μόνη ψυχικὴ διαφορὰ ἀπ' ἀλλήλων ἀνθρώπου καὶ ζώων ἔγκειται ἐν τῇ παρουσίᾳ παρ' ἐκείνῳ νοητικῶν γε-

¹⁾ Yerkes, Animal psychology and criteria of the psychic (Journ. of Philos. Psych. and scientific Methods, τομ. II, 141). Ὅρα περὶ τούτου τὸν Bohn, ἐν ὁ. ἀν. σελ. 106 κέ.

²⁾ Πρὸς τὸ ἐξαιρετικὸν κερ. III τοῦ ἔργου τῆς M. Washburn, The animal Mind, σελ. 88 κέ.

γονότων, ἐνῶ ἐν τοῖς ζῴοις ὑπάρχουσι μόνον φαινόμενα αἰσθήματος καὶ συνειρμοῦ, πρὸς δὲ καὶ συναισθήματα καὶ ὄρμαι στοιχειώδους χαρακτήρος ¹⁾).

² Ἀλλά, καίπερ ἀνομολογουμένης τῆς ἀξίας πασῶν τούτων τῶν ζητήσεων καὶ τῆς σημαντικῆς συμβολῆς, ἣν αὐταὶ προσφέρουσιν εἰς διαφώτισιν ἐνὸς τῶν δυσχερεστάτων ζητημάτων τῆς ψυχολογίας, εἶναι οὐχ ἥττον ἀληθὲς ὅτι καταλείπουσιν ἀνεξήγητον καὶ ἀνεπίλυτον τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα, ἥτοι τὸ τῆς γενέσεως τῆς συνειδήσεως. Πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦτο ἡ ψυχολογία δὲν δύναται νὰ διαφορήσῃ οὐδ' ἐπ' ἀληθείας ἀδιαφορεῖ. Ὅσονδήποτε καὶ ἂν πειρῶνται οἱ βιολόγοι, ἀντεπεξερχόμενοι πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρήματα, νὰ ἐμμένωσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς καθαρᾶς ἐμπειρίας, ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς φιλοσόφους (ἢ, ὡς συνήθως λέγουσιν οὐχὶ ἄνευ τιμῆς εἰρωνείας, εἰς τοὺς μεταφυσικοὺς) τὴν ἐπίλυσιν προβλήματος, νομιζομένου ὑπ' αὐτῶν ὑπερβατικοῦ, ὅμως παραμένει πρᾶγμα βέβαιον, ὅτι αἱ ἔρευναι αὐτῶν ἔχουσι χαρακτήρα, ὅστις ἀναγκάτως ὑπερβαίνει τὴν καθάραν ἐμπειρίαν καὶ ἀπαιτεῖ τὴν εὐρυτάτην ἐκείνην χρῆσιν τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας, ἥτις εἰς πᾶσαν ἔρευναν προσάπτει μορφὴν ἀπομακρύνουσαν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ εἴδους ἐκείνου τῆς ἐπιτιμήσεως, ἐν ἣ ὅμως θέλουσι νὰ ἐμμένωσιν οἱ προμνημονευθέντες βιολόγοι. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τῆς ἀρχῆς τῆς συνειδήσεως οὐδαμῶς λύεται διὰ τῆς μηχανικῆς θεωρίας τῶν «περιτροπῶν», καὶ ἂν ἡ θεωρία αὕτη ἀπεδεικνύετο ἀληθῆς. Τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα ἀπλῶς θὰ μετετίθετο καὶ θάνεωθεῖτο ὀλίγον τι ἀνωτέρω ἐπὶ τῆς ζωολογικῆς κλίμακος. Ἐφ' οἷσδήποτε σημείοι καὶ ἂν ὀφείλῃ νὰ ἀρχῆται ὁ ἀληθινὸς καὶ κυρίως ψυχικὸς βίος, θὰ περιλείπηται πάντοτε ἡ ἐξήγησις τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς μηχανικῆς καταστάσεως εἰς τὴν συνειδήσιν, αἱ δὲ δυσχέρειαι οὐδαμῶς θὰ ἐλαττωθῶσιν. Εἶναι δ' αἱ αὐταὶ δυσχέρειαι, αἵτινες ἐπεπρόσθουν ἄλλοτε εἰς τὴν πνευματοκρατικὴν διδασκαλίαν, ὅτε αὕτη περιώριζε τὴν συνειδήσιν μόνον εἰς τὰς λογικὰς ιδιότητας καὶ κατ' ἀκολουσίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Μοναδικὴ αὕτη σύμπτωσις τάσεως οὕτως ἐναντίων καὶ ὅμως συμφωνουσῶν ἐν τῇ ἀρνήσει τῆς συνεχείας τοῦ ψυχικοῦ βίου! Οὐδ' εἶναι δυνατόν κάλλιον νὰ κατανοηθῇ τὸ συνεχὲς τοῦτο, ὅταν αἱ πράξεις τῶν κατωτέρων ζῴων ἐξηγῶνται ὡς ἀπλᾶ «περιτροπαί»· καθόσον αἱ «περιτροπαί» εἶναι καθαρὰ μηχανικαὶ πράξεις, οὐδαμῶς δ' οὐδεμίαν προπαρασκευάζουσι μορφὴν οὐδὲ τὴν στοιχειωδέστατην τοῦ ἐνσυνειδήτου βίου. Εἰς τὸ αὐτὸ ἀνυπερβλήτον ἐμπόδιον, εἰς ὃ προσέκρουσεν ὁ Σπένσερος διὰ τῆς περιθρυλήτου αὐτοῦ ἀποφάνσεως, ὅτι ἀρχὴ τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶναι ἡ κατ'

¹⁾ Νεώτερος ὑπέρμαχος τῆς γνώμης ταύτης εἶναι ὁ Wasmann, *Instinkt und Intelligenz im Tierreich* (ἐκδ. 1905).

ἀντανάγκωσιν πράξεις ¹⁾, προσκόπτουσι καὶ οἱ ὄπαδοι τῆς νέας μηχανικῆς ἐκδοχῆς. Μεταβαλλομένων τῶν λέξεων, τὸ πρόβλημα διαμένει πάντοτε τὸ αὐτό.

Ἡ ἀνοπέρβλητος ἄλλως εὐσχέρεια τῆς παραγωγῆς τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τῆς μηχανικῆς κατασκευῆς παρέστη μᾶλλον ἢ ἥττον σαφῶς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς θιασώτας τῆς θεωρίας ταύτης, ὧν τινες ἐβουλεύθησαν ὅπως παρακάμψωσι τὸ πρόσκομμα διὰ τινος εὐρείας καὶ ὑψηλῆς ἐκδοχῆς τῆς βιολογικῆς ἀνελιξεως. Λέγουσιν: ἡ ζωὴ σύγκειται ἐκ συνόλου τινὸς χαρακτήρων, ὧν ὁ θεμελιωδέστατος εἶναι ἡ ὀρμή, ἡ ἀκάθεκτος ὥσις εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶναι ἐγγενεῖς ἐν τῇ κατασκευῇ καὶ ταῖς λειτουργίαις τοῦ ὄργανισμοῦ. Ὡς τὸ φυτὸν ὠθεῖται, ὅπως βάλλῃ τὰς ρίζας εἰς τὴν γῆν καὶ ὑφοῖ τοὺς κλάδους πρὸς τὸν οὐρανόν, οὕτω καὶ τὸ ζῷον ἄγεται ὑπὸ τῆς οἰκείας ὀργανώσεως εἰς τὴν ἐκδήλωσιν πράξεων τινῶν ὠφελίμων εἰς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν καὶ ἐπιμένως (ἐνταῦθα δὲ κεῖται τὸ καίριον σημεῖον) εἰς τὴν παραγωγὴν συναισθημάτων καὶ αἰσθημάτων τεινόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ τέλος. Οὕτω δὲ παραφύεται ἐν τῇ εἴδει ἡ συνείδησις τῆς ὀργανικῆς «ἀνάγκης» ²⁾.

Ἡ τῆς τοιαύτης θεωρίας ὁμοιότης πρὸς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Schopenhauer εἶναι πρόδηλος πλὴν ὅτι, καὶ τοῦτο ἐπὶ βλάβῃ αὐτῆς, ἡ τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου εἶναι μᾶλλον συνακόλουθος, ἐπεκτείνουσα τὴν ὀρμὴν ἢ τὴν ἐνέργειαν τῆς καθολικῆς βουλήσεως ἐφ' ἅπαντα τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ ἀνοργάνου μέχρι τοῦ ὀργανικοῦ, ὧν μεταξὺ ὑπάρχει μόνον βαθμιαία τις μετάβασις μετὰ προϊούσης ἀποσαφήσεως τῆς ἐπιγνώσεως αὐτῆς, ἥτις ἀποβαίνει ὑψίστη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει. Ἐν τῇ εὐρεία μεταφυσικῇ ἐκδοχῇ καὶ ἐν τῇ πλάτει τῶν ὑπερβατικῶν ἐννοιῶν ἡ ἰδέα ἀναπτύσσεται διὰ τῆς λογικῆς σαφηνείας ἁρμονικοῦ διαγράμματός. Τοῦτο δ' ἐλλεῖπει ἀπὸ τῆς νεωτέρας βιολογικῆς ἐκδοχῆς, ἥτις θεμελιούται ἐπὶ τοῦ ἀμφιλόγου σημαινομένου τῆς ἐννοίας τῆς ἀνάγκης. Διότι ἡ αὕτη νοεῖται ὡς ἀπλοῦν σύνολον ὀργανικῶν τάσεων, ὅποτε οὐδὲν ἐμπεριέχει τὸ ψυχικόν, ὥστε θὰ ὑπελείπετο πάντοτε νὰ ἐξηγηθῇ πῶς ἐξ αὐτῆς δύναται νὰ ἐκβλαστάνῃ τὸ γεγονός τῆς συνειδήσεως ἢ νοεῖται ὡς σύνολον ζωτικῶν ἅμα καὶ ψυχικῶν γεγονότων, ὡς ψυχικὴ κατάστασις, ἐν ἣ ἀναμιγνύονται αἰσθήματα καὶ ὀργανικὰ συναισθήματα στενοχωρίας.

¹⁾ Πρὸς. Σπένσερον, *Principi, of. psychol.*, μέρ. III, κεφ. XII.

²⁾ Τῆς θεωρίας ταύτης θεμελιωδὸς συνήγορος εἶναι ὁ Sergi, *L' origine dei fenomeni psichici*, 2α ἐκδ. 1904. *La psiche nei fenomeni della vita* (1901). Τὴν αὐτὴν θεωρίαν ὑποστηρίζει ὁ Jastrów, *La subconscience* (γαλλ. μεταφρ. 1908). Ἄξια λόγου εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ E. Regalia γενομένη ὄξιστα ἀναίρεσις τῆς θεωρίας ταύτης: *La psiche ha origine da bisogni?* ἐν *Riv. d. Filosof. e sc. aff.* 1902, ἀριθ. 4.

μᾶλλον ἢ ἦττον σαφῆ ὁρμήματα πρὸς τι τέλος δυνάμενον νὰ πληρώσῃ· αὐτά, ὅποτε περιπίπτομεν εἰς ἀφελή τινα αἴτησιν ἀρχῆς· διότι τὸ τοιοῦτο σύνολον, δι' οὗ θέλομεν νὰ ἐξηγῶμεν τὴν γένεσιν τῆς ψυχῆς, εἶναι αὐτὴ δὴ ἡ ψυχὴ, ἣτις ἄρα ὑπολείπεται πάντοτε νὰ ἐξηγηθῇ.

Τὰ αὐτὰ ἐπιχειρήματα δύνανται νὰ στραφῶσι κατὰ τινος ἰκανῶς ἐπιπολαζούσης παρὰ τοῖς νεωτέροις βιολόγοις περὶ τῆς «μνήμης» θεωρίας, καθ' ἣν τὸ ψυχικὸν τοῦτο γεγονός δι' οὐδενὸς θεμελιώδους γνωρίσματος διακρίνεται ἀπὸ τῆς λεγομένης «ὀργανικῆς μνήμης», ἣτις ἔγκειται εἰς τὰ ἐν τῇ ζώσῃ ὕλῃ καταλειπόμενα ἴχνη. Ἡ δὲ πάλιν ὀργανικὴ μνήμη εἶναι συγγενὴς πρὸς τὴν ἀνόργανον. Αὕτη μὲν εἶναι καθαρὰ «παραμονή», ἐκείνη δὲ πλέον τι, ἣτοι «προσαρμογή»¹⁾. Εἶναι ἡ θέσις, ἣ πρὸ πεντηκονταετίας περίπου ἐν ὀλίγαις σελίσιν ὑπὸ τοῦ Ewald Hering ὑποστηρικθεῖσα καὶ διεξοδικῶς ἀναπτυχθεῖσα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὡς πρὸς τὰ βιολογικὰ φαινόμενα ὑπὸ τοῦ Ριχάρδου Semion²⁾. Ἡ ταυτότης τῆς βιολογίας καὶ τῆς ψυχολογίας εἶναι, ὡς εἰκός, τὸ ἀναγκαῖον αἶτημα τῆς θέσεως ταύτης, ἀφ' ἧς ὁμως ἐλλεῖπει ἡ βάσις τῆς ἀποδείξεως, τῆς ἀπαιτουμένης ὑπὸ τοῦ μὴ ἀρκομένου εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἀναλογίας καὶ μεταφοράς. Ἡ πρὸς ἀλλήλας σχέσις τῆς ἐν τῇ ὀργανικῇ ὕλῃ παραμονῆς τῶν ἴχνων καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ ἀναπαράγειν ἐν τῇ συνειδήσει παρελθούσας ψυχικὰς καταστάσεις εἶναι τῷ ὄντι καθαρῶς τυπικὴ καὶ ἐξωτερικὴ. Ἐν τῇ οὐσίᾳ οὐδὲν ὑπάρχει τὸ δυνάμενον νὰ προσεγγίσῃ καθαρῶς φυσικὴν κατάστασιν πρὸς ἑτέραν, ἐν ἣ ὁ προσάλληλος δεσμὸς τῆς παρούσης καὶ τῆς παρελθούσης ψυχικῆς στιγμῆς εἶναι «ἐνσυνειδήτος». Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς συνειδήσεως εἶναι πάντοτε τὸ μὴ δυνάμενον νὰ ἐξηγηθῇ, ἢ δ' ἐπιτηδειοτάτη χρῆσις ὀνομάτων καὶ μεταφορῶν εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰφανίση ἢ ἐξαίφνης νὰ ἐμφανίσῃ αὐτό.

Τῷ ὄντι πάντες οἱ συλλογισμοί, δι' ὧν θέλουσι κατὰ τινα τρόπον νὰ ποιήσωσιν, ὥστε νὰνακόψῃ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τινος πράγματος διαφόρου αὐτῆς, οὐδὲν ἄλλο κατ' οὐσίαν ποιοῦσιν ἢ σιωπηλῶς προὑποθέτουσιν αὐτήν. Εἶναι κύκλος, εἰς ὃν ἀναποδράστως ἐπαναπίπτουσιν. Ὅθεν αἱ νεώτατα

¹⁾ Οὕτω λ. χ. λέγει ὁ H. Pierson ἐν τῇ βιβλίῳ οὐτῇ L' evolution de la mémoire (1910), σελ. 23 κέ. πρὸς καὶ G. Dumas, Traité de psychologie I, σελ. 770 κέ. Ἐτεροὶ βιολόγοι ψυχολόγοι, ἀσπαζόμενοι τὴν γνώμην ταύτην εἶναι, ἐν ὀλίγων μόνον μνημόνευσμα, ὁ Richet, ὁ Artault de Vevey (ὅστις ἐκδέχεται τὴν «διάνοιαν» ὡς ἀντίδρασιν τῆς ὕλης), ὁ Perier κλπ.

²⁾ Ewald Hering, Ueber das Gedächtniss als eine allgemeine Function der organischen Materie als erhaltendes Prinzip im Wechsel des organischen Geschehens (1904). Περὶ τοῦ θέματος τούτου ὅρα τὴν πραγματείαν τοῦ E. Rignano, Une nouvelle théorie mnémonique du développement (Revue philosoph. 1906).

βιολογικαὶ διδασκαλίαι κάλλιον ἢ αἱ πρότερον ἐρμηνεύουσι τὸ γεγονός τῆς ἀνελιξέως τοῦ εἴδους, παρεμβάλλουσαι εἰς αὐτὸ ὡς ἐνεργὸν στοιχεῖον τὴν ψυχὴν, ἣτις ἄρα δὲν εἶναι πλέον συνισταμένη, ἀλλὰ παράγων αὐτῆς τῆς ἀνελιξέως. Αἱ ἀντιδράσεις λοιπὸν τῶν ζωϊκῶν ὄντων παγιοῦσι κατὰ μικρὸν τὰς λειτουργίας αὐτῆς, ἀλλοιοῦσιν διὰ τινος ὑπὸ τῶν ἡδέων καὶ λυπηρῶν συναισθημάτων διεπομένης ἐκλογῆς τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν αὐτῶν καὶ δὴ καὶ τὰ ὀρμέφυτα. Ὁρμέφυτον ἄρα, λειτουργία, κατασκευὴ εἶναι διάφοροι ἀπόψεις ἐνδὲς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄλου. Ἄλλ' ὅπωςδήποτε καὶ ἂν ἐρμηνευθῇ ἡ διδασκαλία αὕτη, ἣτις ἔσχε θερμοῦς ὑπερμάχους τοὺς καλλίστους τῶν συγχρόνων βιολόγων καὶ ψυχολόγων, εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἐξελιγμὸς τῆς ζωῆς δὲν ἐννοεῖται πλέον ἐπὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν μηχανικῆς σημασίας, ἐφ' ἧς ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶχεν ἐκληφθῆ¹⁾. Τὸ δυσεξήγητον τῆς γενέσεως τῆς ψυχῆς ἐπεισε βιολόγους καὶ ψυχολόγους νὰ παραδεχθῶσιν αὐτὴν ὡς τι ὄντως δεδομένον, ὡς τι πραγματικόν, οὐ τὸ δραστηκὸν καὶ ἀνόσιμον ἐν τῷ ἐξελιγμῷ τῆς ζωῆς εἶναι ἀναμφιβόλητον. Ἐν σχέσει λοιπὸν πρὸς τὴν βιολογίαν διατηρεῖ ἡ ψυχολογία τὸ ἑαυτῆς δίκαιον τοῦ νὰ ἐρευνᾷ κατὰ τὰς οἰκείας εἰς τὸ ἑαυτῆς ὑποκείμενον μεθόδους καὶ νὰ ἐξηγῇ τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ψυχολογίας παραγνωρίζεται τανῶν μόνον ὑπὸ ὀλίγων ὑπερουμένων, οἵτινες πλανώμενοι εἰσέτι φαντάζονται ὅτι δύνανται νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν κλάδον τῆς φυσιολογίας. Ἄλλ' οὐδέποτε, ὡς νῦν, τὸ ψυχολογικὸν πρόβλημα ἐνεφανίσθη ἐν μάλιστα κατεπειγούσῃ μορφῇ· οὐ μόνον ἀντιποιεῖται ἀπάσης τῆς περιοχῆς τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ἀλλ' ἐκτείνεται πολὺ ἐπέκεινα, εἰσδυόμενον εἰς χῶρον τῶς ἀνεξερεῦνητον, εἰς ὃν ἐφαίγεται ὅτι οὐδέποτε θὰ ἡδύνατο νὰ εἰσέλθῃ, εἰς τὸν χῶρον τῶν ἐκτάκτων καὶ πάντα κανόνα ὑπερβαίνόντων βιολογικῶν φαινομένων.

Ἡ ψυχολογία καὶ τὰ τῶν διαμέσων προσώπων φαινόμενα.

Εἶναι ἐν τῶν θεμάτων, περὶ ὃ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων μετὰ σπουδῆς καὶ ἐκπαθῶς ἀσχαλοῦνται βιολόγοι, ψυχολόγοι καὶ φυσικοί, ἀποβαίνει δὲ τὸ ὑποκείμενον μεγάλης καὶ ἀγωνιώδους περιεργίας τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν ὁ πνευματισμὸς (spiritismo) μὴ ὀφείλῃ, ὡς

¹⁾ Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη θεωρία «τῆς ὀργανικῆς ἐπιλογῆς». ὑποστηρικθεῖσα ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκ μὲν τῶν ψυχολόγων ὑπὸ τοῦ Baldwin, James, Cornelius, ἐκ δὲ τῶν βιολόγων ὑπὸ τοῦ Groos, Sigdwig Minot κλπ. Πρὸς τὸ Dictionary of Philos. and Psychol. τοῦ Baldwin καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Delage καὶ Goldsmith, Les théories de l'évolution (1910).

ἔρρηθη ἔν τινι συνεδρίῳ, νὰ εἶναι ἡ ὑπερτάτη ἐνασχόλησις τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων ¹⁾, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ καταστῇ κυρία αὐτοῦ, ὅπως καταπολεμήσῃ τὰς περὶ αὐτὸν γεννηθείσας πολυαρίθμους δεισιδαιμονίας τάξιν δ' ὅλην γεγονότων θεωρουμένων μυστηριωδῶν καὶ ἐκτὸς τῶν νόμων τῆς φύσεως εἰσαγάγῃ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἀληθινῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἡ μελέτη αὕτη ἀπὸ τινος χρόνου διεξάγεται δι' ἀόστηροτέρων μεθόδων καὶ ἀσφαλεστέρων ἐλέγχων. Ἀλλ' ὅμως τὸ θέμα εἶναι εἰσέτι λίαν σκοτεινόν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ καθορίσωμεν τίνες αἱ ἀναφοραὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχολογίαν μὴδὲ νὰ ἐξέλθωμεν γενικῶν τινῶν παρατηρήσεων, ἀς δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν ἀπὸ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων.

Τὸ πρόβλημα πρῶτιστα πάντων δὲν εἶναι ἴδιον μόνον τῆς ψυχολογίας. Αὕτη δὲ μάλιστα ἀνχμέει τὴν ἀπάντησιν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὧν τὰ φαινόμενα τῶν διαμέσων ἢ μεσαζόντων προσώπων (medianism) ἀμειώτερον ἀπτονται, ἢτοι τῆς φυσικῆς καὶ φυσιολογίας. Εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐπιχειρήσῃ τις ἐξήγησιν τῶν τοιοῦτων φαινομένων χωρὶς κατ' ἀνάγκην νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ προβλήματος τῆς συνθέσεως τῆς ὕλης καὶ τῆς φύσεως τῆς νευρικῆς ἐνεργείας. Τί σημαίνουσι τῶ ὄντι αἱ *ψυχικαὶ ἐκείναι δυνάμεις*, περὶ ὧν ποιοῦνται λόγον τινὲς τῶν περὶ τὸ θέμα τοῦτο σπουδαζόντων ²⁾; "Ἡ νοοῦνται ὡς φυσικαὶ ἢ φυσιολογικαὶ ἐνέργειαι, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύνανται νὰ ἐξηγῶνται μόνον ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν φυσικῶν ἐκείνων γνώσεων, αἵτινες ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἡμῖν προσिताί· ἢ σημαίνουσι τι εἰδικῶς διάφορον, ὁπότε ὀφείλουσι νὰ συνδέωνται πρὸς τὰ ἡμῖν γνωστὰ ψυχικὰ φαινόμενα. Ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις δὲν δύναται νὰ καταφεύγῃ εἰς ἐννοίας διαφόρους τῶν ἐννοιῶν, ἐν αἷς ὑπάρχει ἀναγκαίως περιγεγραμμένη ἢ ἡμετέρα γνώσις. Οὐδόλως δὲ συμβάλλεται εἰς λύσιν τοῦ προβλήματος ἡ θέσις, ἀφ' ἧς ὁρμῶνται ἄλλοι τε καὶ ὁ Oesterreich, ἢτοι ἡ θέσις τῆς ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ψυχῆς, τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπὶ τὸ ἐγὼ καὶ τὸ νῆπιον καὶ τῆς κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιβιώσεως τοῦ

¹⁾ Enrico Morselli, *Psicologia e «spiritismo»* (1908), I, σελ. 7 κέ. Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ τελειότατον ἴσως περὶ τοῦ θέματος τοῦτου, περιέχει καὶ καλλίστην ἱστορικὴν ἐκθεσιν τοῦ ζητήματος. Πρὸβλ. προσέτι Sydney Alritz, *Une méthode d'investigation des phénomènes psychophysiologiques en Rapport au VI Congrès International de Psychologie, Genève 1909*. H. Bergson, *L'Énergie spirituelle*, Paris 1919. Frank Podmore, *The newer Spiritualisme*. London 1910. G. Gley, *Essais de revue générale et d'interprétation synthétique du spiritisme* (1925).

²⁾ Ὁ Morselli, II, σελ. 555.

ἐγώ 1). Οὐδ' ἢ γινομένη ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ εὐρεία χρήσις τοῦ «ὑποσυνειδήσου» συντελεῖ εἰς τὸ νὰ διασκεδάσῃ τὸ σκότος. Τὸ νὰ ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι «ὁ ψυχικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς συνειδήσεως», ἀλλ' ὅτι ὑπὸ ταύτην ὑπάρχει ψυχικὴ ὁρμώσις προγενεστέρα, ἣτις εἶναι ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ἐκείνη προήλθεν 2), δὲν προβιάζει κατὰ πολὺ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, διότι ψυχικὸν βίον οὐχὶ ἀμέσως ἡμῖν προσίτων δὲν δυνάμεθα νὰ νοώμεν ἄλλως ἢ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ψυχικοῦ βίου, ὃν γινώσκομεν. Τὸ «ὑπὸ τὸ ὄριον τῆς συνειδήσεως ἐγὼ» οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι πρὸς ἡμᾶς ἢ ἀντίτυπον τοῦ ἐν συνειδήτῳ ἐγῶ. Τὸ πρόβλημα ἄρα εἰσέρχεται εἰς τὸ γενικώτερον πρόβλημα περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐπιβεβαίωσις ψυχικῶν καταστάσεων, αἵτινες κατὰ τοὺς πνευματιστὰς ἀναδύονται εἰς φῶς ὑπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἄσυνειδήτου ἐγῶ μόνον ἐπὶ τισιν ἰδιαιτέροις ὅροις καὶ κατ' ἀκλουθίαν ἀποκαλύπτουσι τὴν ὑπαρξίν δευτέρας ψυχῆς, κεμένης ὑπὸ τὴν ἐτέραν καὶ ἡμῖν ἀγνώστου, συνεπάγεται τὴν ἀνάγκην ἀποδείξεως τῶν προσαγομένων γεγονότων, ἧς ἡ ἐπίτευξις δὲν φαίνεται οὐσα ἐγγὺς 3).

Συμπέρασμα.

Δύο ἀπόψεις γίνονται φανεραὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν πορισμάτων τῆς συγχρόνου ψυχολογίας: ἡ μὲν ἐμπειρικὴ, ἡ δὲ θεωρητικὴ. Τῷ ὄντι, εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἐπιστήμη, ἡ ψυχολογία μάλιστα φαίνεται ὅτι διηγεῖται ἑπιπέδῳ ἐπίκουρος τῆς φιλοσοφίας εἴτε τῆς κριτικῆς εἴτε τῆς μεταφυσικῆς, τὰ δὲ θεωρητικὰ προβλήματα ἐμφανίζονται ἐπιτακτικᾶ, ἀπαι-

1) Μνημονεύων ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *Das Weltbild der Gegenwart* (σελ. 60 κέ.) γνωστοτάτων διαμέσων προσώπων, τῆς Ἀμερικανίδος Piper (τηλεπάθεια) καὶ τῆς Ἰταλίδος Eusapia Palladino (τηλεκίνησις) ὁμολογεῖ ἐν τέλει (σελ. 61) ὅτι ἡ αἰτιώδης συνάφεια τῶν γεγονότων τούτων δὲν ἔχει εἰσέτι ἀρκούντως διασαφηθῆ.

2) I. Jastrow, *La subconscience* (1908), σελ. 385.

3) «Καθόλου συνειδήσις μία μόνη ὑπάρχει ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ, λέγει ὀρθότατα ὁ De Sarlo, διότι ἡ οὐσία τῆς συνειδήσεως ἐγκείται ἀκριβῶς ἐν τῇ εἰς ἐν κοινὸν κέντρον ἀναφορᾶ τῶν πολλαπλῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ὅπερ κέντρον ἔχει ἀξίαν μόνον ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ ἐμφανίξῃ τοὺς χαρακτῆρας τῆς διαρκείας καὶ συνεχείας» (*Coscienza e subconscienza*, ἐν τῇ «*Cultura filosofica*» τῆς 15 Ἰουλίου 1908, σελ. 132). Ἄλλως δέ, ὡς παρατηρεῖ πάντοτε ὁ De Sarlo ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ (σελ. 335), αὐτὸ τὸ προμνημονευθὲν βιβλίον τοῦ Jastrow παρέχει τὴν καλλίστην ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ὅτι «εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν πολλαπλότητα συνειδήσεων ἐφ' ἧς σημασίας θέλουσιν οἱ φαίνομενοκρατικοί».